
BIZ BILGAN VA BILMAGAN MADAMINBEK

Madaminbekning asl ismi Muhammad Aminbek Ahmadbek o'g'li bo'lib, u 1892 yili Marg'ilon atrofida – hozirgi Toshloq tumanining Sadda qishloq fuqarolar yig'ini hududidagi So'kchilik qishlog'ida o'rtaoh oilada tug'ildi. Madaminbekning otasi Ahmadbek o'rta bo'yli, to'ladan kelgan chiroyli odam bo'lganligini marg'ilonliklar yaxshi eslashadi. Ahmadbekning besh farzandi bo'lib, Madaminbek ularning eng kenjasi edi.

Madaminbekning Maqsudali va Mamadali ismli ikki akasi, Mehriniso va Mayramniso ismli ikki opasi bo'lgan. Ota-onasi o'z davrining savodli va bilimdon kishilari, mahalla-ko'y, qarindosh-urug'lar davrasida bo'bro' odamlar bo'lishgan. Ana shunday ma'rifatli oilada voyaga yetgan Madaminbek to'g'ri so'zli, do'stliklari sadoqatli, mulohazali va diyonatli yigit bo'lib o'sdi.

Madaminbek Birinchi jahon urushi arafasida chor Rossiyasi hukmronligiga qarshi bosh ko'taradi. 1914 yili qamoqqa olinadi. Sud Madaminbekning o'zi tan olmagan ayblar – qotillik va o'g'rilikni ham unga to'nkab, 14 yilga Sibirdagi Nerchinsk degan joyga katorgaga hukm qiladi.

1917 yil Fevral inqilobidan keyin siyosiy mahbus sifatida Madaminbek ozodlikka chiqadi va Marg'ilonga qaytib keladi. «Sho'roi ulamo» jamiyatining rahbarlari Madaminbekni shahar mirshablari boshlig'i – qo'rboshisi lavozimiga bejiz tavsiya etishmaydi.

Agar u qotil va o'g'ri bo'lganida nufuzli ulamolar va ziyolilar unga bu lavozimni taklif qilishmas edilar. Sovet rejimi yillarida Madaminbek va boshqa qo'rboshilarga «o'g'ri», «bosqinchi», «bandit» degan sun'iy yorliqlarni yopishtirish odat tusiga kirgan edi.

Turkistonda bolsheviklar hokimiyatni zo'ravonlik bilan egallagach, Farg'ona viloyati harbiy komissari K.Osipov Madaminbekni Marg'ilon militsiyasi boshlig'i etib tayinlash haqidagi buyruqqa qo'l qo'yadi va uni qurol-yarog' bilan ta'minlaydi. 1918 yil yanvar oyining oxirigacha Madaminbek shu lavozimda xizmat qiladi.

Biroq sovet rejimining xalqqa qarshi siyosati Madaminbekni ozodlik uchun kurashga undadi. 1918 yil mart oyining boshlarida Madaminbek o'z militsionerlari bilan istiqolchilar safiga o'tdi. Madaminbek ayrim siyosatdonlar va tarixchilar hozir ham dahvo qilayotganlaridek, Qo'qon xoni bo'lish uchun emas, balki yurtida tinchlik o'rnatish va bosqinchilarga qarshi kurashish uchun qo'lga qurol tutdi.

Madaminbek atrofida Marg'ilon va Toshloqdagi jasur chapani yigitlar to'plandilar. «Yakkatut bo'lisi Garbuva (Garbobo) qishlog'idagi Madaminbek guruhining qarorgohiga ommaviy ravishda mahalliy yoshlar kelib qo'shildilar», – deb yoziladi 1918 yilgi rasmiy hujjatlarning birida.

1918 yil bahorida Madaminbek qo'l ostida dastavval 1000-1500 yigit to'plandi. «Dehqondan so'nggi yaktagini ham tortib olgan» sho'ro hokimiyatiga qarshi kurashish Madaminbekning asosiy matlabi bo'lgan. Milliy-ozodlik harakati safiga Madaminbek singari salohiyatli sarkardaning qo'shilishi juda katta ahamiyatga ega edi.

«O'z oldiga sovet hokimiyatini ag'darish va Farg'ona Muxtoriyatini tiklash vazifalarini qo'ygan Madaminbek tadbirkor siyosatchi va uddaburon tashkilotchi fazilatlariga ega edi», – deb tan olinadi o'sha davrga oid rasmiy hujjatlarning yana birida.

Madaminbek yigitlari o'rtasida harbiy intizom kuchli edi. Madaminbekchilar bosqinchi va o'g'rilarni o'zlari ushlab jazosini berishardi. Masalan, «1919 yil boshida Toshloqda Ishaq ishboshi va Tojibek kunjarafurush mayda bosqinchilik guruhlarini tuzgani uchun Madaminbek yuborgan odamlar tomonidan otib tashlandi».

Madaminbek siymosida sarkardalik, davlat va siyosat arbobiga xos sifatlar o'zaro mujassam bo'lgan. U Farg'ona vodiysidagi istiqolchilarning tan olingan yo'lbo'shchisi edi. Madaminbek vodiydagi sovet hokimiyati organlariga muqobil ravishda o'z siyosiy boshqaruv usulini o'rnatdi. Bunday boshqaruv usulini yana Farg'ona vodiysida Katta Ergash va Shermuhammadbek, Buxoro respublikasida Ibrohimbek, Mulla Abdulqahhor, Anvar Posho va Salim Posho, Xorazm respublikasida esa faqat Junaidxon kabi sardorlargina joriy etgan edilar.

1918 yil noyabr oyining boshida Andijon uezdida Oyimqishloqda (hozirgi Andijon viloyati Jalo'lqishloq tumani) bo'lgan Farg'ona vodiysi qo'rboshilarining qurultoyida Katta Ergash qo'rboshi o'rniga istiqolchilarning Oliy bosh qo'mondoni qilib Madaminbek saylandi. Uning o'rinbosarlari qilib Katta Ergash (taxminan 1882 – 1921) va Shermuhammadbek (1893 – 1970) tayinlandi.

Madaminbek 1918 yilning oxiridayoq mustaqillikka urinayotgan yirik qo'rboshilarning faoliyatini boshqarishga muvaffaq bo'ldi. Shermuhammadbek, Nurmuhammadbek, Xolxo'ja Eshon, Mahkam Hoji, Rahmonqul, Omon Polvon va qirg'iz mujohidlarining boshlig'i Muhiddinbek singari qo'rboshilarni yagona qo'mondonlik ostiga birlashtirish undan juda katta kuch-g'ayratni talab etdi.

O'z qishlog'i va tumanida «o'zi bek» bo'lgan bu qo'rboshilarning qarshiligi va o'zboshimchaligini Madaminbek sindirishga erishdi. U Xolxo'ja Eshonning shuhratparastligi va kaltabinligiga qarshi ancha kurashdi. Katta Ergash qo'rboshi bilan Madaminbekning munosabatlari ham tez-tez o'zgarib turardi.

Madaminbek qo'shini safida xalqning barcha tabaqalariga mansub kishilar bor edi. «Madaminbek boylar va mahalliy aholi tomonidan to'la ravishda qo'llab-quvvatlanmoqda», – deb aytgan edi 1918 yil oktyabrda Marg'ilon shahrining favqulodda komissari Sugrubov. «Madaminbek har qanday aksilinqilobchi va sovetlardan norozi odamni, u qaysi millat vakili ekanligi va diniy e'tiqodidan qat'i nazar, xursandlik bilan kutib olardi», – deyiladi boshqa bir rasmiy hujjatda.

Madaminbek qisqa muddat ichida o'z atrofiga aqlli maslahatchilarni to'pladi va ular ko'magida yaxshi tayyorlangan xodimlarni Farg'ona vodiysining hamma joylariga o'z vakillari sifatida yubordi. Madaminbek yuborgan bunday vakillar vodiyni barcha shaharlari, katta qishloqlarida bo'lib tub xalqlarni mustabid sovet rejimi va bosqinchi qizil armiyaga qarshi kurashga oyoqlantirdilar.

«Madaminbek turli siyosiy oqimdagi kishilarni birlashtira oldi. Shuning uchun ham hech qaysi qo'rboshi uningchalik kuch-qudratga ega bo'lmagan edi», – deb o'sha paytdayoq yozgan edi uning g'oyaviy muxoliflaridan biri sovet harbiy tarixchisi V.Kuvshinov.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov 1998 yil avgust oyida Farg'ona shahrida bo'lgan mitingda Madaminbek shaxsiga, uning suronli hayotiga, bu millatparvar, isyonkor, oqil insonning taqdiriga munosib baho berib. sovet tuzumi davrida adolat va haqiqat uchun tinmay kurash olib borgan yurtparvarning suronli hayotiga quyidagi tarzda munosabat bildirdi: «Madaminbek muttaham, o'g'ri bo'lmagan. Ozodlik, adolat uchun kurashgan» («Xalq so'zi», 1998 yil, 11 avgust).

Yosh Madaminbek tadbirkor lashkarboshi bo'lish bilan birga, usta siyosatchi, mohir diplomat ham edi. U Farg'ona vodiysidagi qo'rboshilarni yagona qo'mondonlik ostiga birlashtirdi, Buxoro amiri Said Olimxon (1881 – 1944) va Xiva xonligining amaldagi hukmdori Junaidxon (1857 – 1938) bilan qizil armiyaga qarshi birgalikda kurashish uchun muzokaralar olib bordi.

Samarqand viloyati istiqololchilarning rahbarlari Bahrombek (? – 1922) va Ochilbek (taxminan 1883 – 1923) huzuriga o'z vakillarini jo'natdi. Afg'oniston va Turkiyaga ham ishonchli kishilar yuborildi. Madaminbek Rossiyaning Koshg'ardagi sobiq konsuli Uspenskiy va Buyuk Britaniyaning bosh konsuli P.Eserton orqali jahon sahnasiga chiqishga, Yevropa davlatlari hamda AQSHdan bolsheviklarga qarshi kurash olib borish uchun iqtisodiy va harbiy yordam olishga intildi. Madaminbekning bu sa'y-harakatlari xalqaro maydonda sezilarli yutuqqa olib kelmasa ham, lekin Farg'ona vodiysining o'zida mustabid sovet rejimiga qarshi kuchlarni birlashtirishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Madaminbek tomonidan mohirona diplomatik siyosat yuritilganligi natijasida 1919 yil 22 oktyabrda uning boshchiligida Farg'ona Muvaqqat muxtoriyat hukumati tuzilgani vodiydagi vaziyatni istiqololchilar foydasiga o'zgartirib yubordi. Yagona, kuchli va malakali zamonaviy musulmon armiyasi tuzish ishlari qizib ketdi. 1919 yilning kech kuziga kelib, «Madaminbek qo'l ostida salkam 30000 yigit» qizil armiyaga qarshi istiqolol janrlarini olib bordi. Bu paytda «Shermuhammadbekda 20000 yigit», «Katta Ergash qo'rboshida 8000 yigit bo'lgan». Ana shu lashkarboshilar vodiydagi jangovar harakatlarni yo'naltirib turdilar.

Sovet rejimi va bolsheviklar istiqololchilarga qarshi kurashish uchun barcha vositalarni ishga soldi. Turkiston fronti, Turkkommissiya, Turkbyuro, keyinchalik RK(b)P markaziy komiteti O'rta Osiyo byurosi kabi turli tashkilotlar, komissiya va byurolar tuzilib, boz ustiga Rossiya markazidan doimiy ravishda Turkiston mintaqasiga yangi-yangi qizil askar qismlari tashlab turildi. Bu holat, xususan, Orenburg tiqini tugatilgach, avj olib ketdi. 1920 yil yanvar oyining o'rtalariga kelib, jangovar tashabbus qizil armiya qo'lga o'tdi.

Harbiy tashabbus qo'ldan ketganligini, har qadamda xiyonat tahqib qilayotganini ko'rgan Madaminbek o'z yigitlari hayotini saqlab qolish maqsadida Farg'onadagi sovet qo'shinlari qo'mondonligiga qarshi yurish muzokaralari boshlashni taklif etdi. Istiqololchilar qo'shinining Bosh qo'mondoni Madaminbek bilan 2-Turkiston o'qchi diviziyasining boshlig'i N.A.Veryovkin-Roxalskiy o'rtasida 1920 yil 6 martda Skobelev

(hozirgi Farg'ona) shahrida yarash bitimi imzolandi. Madaminbek bilan birga sovet hokimiyati tomoniga uning o'nlab qo'rboshilari va 3500 yigiti ham o'tgan edi.

Lekin Madaminbekning diplomatik tadbirlari bu gal samarasiz tugadi. Sovet qo'mondonligi tomonidan muzokaralar o'tkazish uchun qo'rboshilar orasiga yuborilgan Madaminbek Shermuhammadbekning roziligi bilan Xolxo'ja Eshon tomonidan 1920 yil 14 mayda qirg'izlarning Qorovul qishlog'i atrofida xiyonatkorona o'ldirildi.

Madaminbek bilimdonligi va tashabbuskorligi, o'zining demokratik qarashlari va harbiy salohiyati bilan boshqa qo'rboshilardan ancha ustun turgan. U xalq orasida kuchli mehr-muhabbat va katta obro'ga sazovor edi. Tabiiyki, millat mustaqilligi uchun kurashgan Madaminbek singari yurtparvarlar sovet rejimi uchun juda xavfli edi. Shu sababli ham Madaminbekning halok bo'lishidan birinchi navbatda sho'rolar manfaatdor bo'lgan. Adolat yuzasidan aytganda, Madaminbekning ayrim ishlari ba'zi o'zbeklarmon qo'rboshilar va ulamolarga ham yoqmas edi. Istiqlolchilik harakatidagi bunday ziddiyatli holatlar Madaminbek qismatining fojiali tugashida o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmadi.

Madaminbek fojiali ravishda halok bo'lgan bo'lsa ham, uning porloq nomi Turkiston istiqolchilari o'rtasida tillarda doston bo'ldi. Madaminbek haqida turli qo'shiqlar to'qilib, istiqolchilar tomonidan kuylandi. Maxfiy arxiv hujjatlarining guvohlik berishicha, ana shunday qo'shiq matnlarining biriga Munavvar Qori ancha sayqal bergach, bu qo'shiq yana ham mashhur bo'lib ketadi.

Madaminbekning qabri hozirgi Qirg'iziston Respublikasi hududida, Oloy vohasidagi Shig'ay qishlog'idadir. Bu manzil XX asrning 20-yillaridan boshlab o'zbek, qirg'iz va boshqa turkiy xalqlarning ziyoratgoh maskaniga aylangan. Qabr ustiga o'rnatilgan marmartoshda «Turing begim, gunohlarni yuvaylik, bosqinchini Ona yurtidan quvaylik!» degan she'riy bitik lotin imlosida o'zbek tilida o'yib yozilgan. She'riy matn ostida qilichning rasmi aks ettirilgan.

Madaminbek yurt ozodligi va istiqolli uchun kurashda qurbon bo'ldi. U o'z o'limi bilan bugungi Mustaqilligimizga poydevor qo'ydi, hozirgi istiqolol kunlarimizni yaqinlashtirdi.

Manba: tarjumon.uz

2019-12-24 18:41:24